



HAPTONOMISCH **HC CONTACT**

Nr. 3 - 23^e jaargang - september 2012

In Memoriam: Dorus Gerritse

Waarom haptotherapie in water?

Leven? of Theater?

ELMED *Line*

De Elmed Line haptonomie behandelbanken zijn in samenwerking met haptonomen ontwikkeld en munten uit in gebruiksgemak en functionaliteit.



Vraag onze uitgebreide catalogus.

Haptonomie bank Standaard

2-Delig verstelbare bank. Afmetingen 80 x 200 cm. Hoogte incl. matras max. 95 cm. Compleet met speciale hapto-matras.

Haptonomie bank 2-delig elektrisch

De uitvoering van deze bank is geheel gelijk aan de Standaard bank, echter met voet- of handbediening naar keuze; elektrisch of hydraulisch in hoogte verstelbaar. Compleet met speciale hapto-matras.



ELECTRO  MEDICO

Service en kwaliteit in dienst van uw praktijk.

Electro Medico Nederland bv
Pr. Marijkestraat 4 - 8, 2404 BC Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 47 50 41, Fax 0172 - 49 17 28
Mail verkoop@electromedico.nl
www.electromedico.nl

Redactioneel

Erik te Loo

Kenmerkend voor dit nummer van Haptonomisch Contact is dat de haptonomie door verschillende auteurs vanuit heel diverse invalshoeken wordt belicht. Als redactie van dit tijdschrift hopen we altijd dat geplaatste artikelen een aanzet tot dialoog zijn. En daarom is het goed om te weten dat artikelen in dit tijdschrift niet altijd de mening van de redactie weergeven.

Helaas overleed opnieuw iemand van grote betekenis voor ons vak: Dorus Gerritse. Wim Laumans schreef een In Memoriam.

Truus Scharstuhl legt in haar artikel 'Waarom haptotherapie in water' uit welke toegevoegde waarde het element 'water' kan hebben bij de haptonomische begeleiding van cliënten.

Wim Laumans en Ton Haagen schreven beiden een reactie op het artikel 'Met hart en ziel; over de thymos' van Els Plooi (HC2012-2).

Opnieuw veel 'praktijk' in dit nummer, en wel heel uiteenlopend van aard en invalshoek: Yvonne Harbers-Govers schrijft over haptotherapie bij mensen met een ernstige meervoudige beperking, Angelique Schrama deelt haar ervaringen met haptonomie in 'Het succes van de gevoelige verkoper' en Truus Scharstuhl beschrijft hoe water ons kan helpen in het gevoel van 'verbinden'.

De rubriek 'Kunst en Haptonomie' van Anneke Kempkes gaat dit keer over 'Leven? of Theater?', het levensverhaal van Charlotte Salomon.

Ook de vaste rubrieken 'Inspiratiebronnen' en 'Agenda' ontbreken niet in dit nummer.

Namens de redactie wens ik u inspirerend leesplezier!

Aan dit nummer werkten mee: Ton Haagen, Yvonne Harbers-Govers, Anneke Kempkes-Verweij, Det Materman, Wim Laumans, Paulien Pinksterboer, Truus Scharstuhl, Angelique Schrama, Petra Steffens en Erik te Loo.

In Memoriam

Dorus Gerritse, 7 juli 1927- 16 juli 2012

Wim Laumans

Op 16 juli jl. overleed Dorus (drs.T.A.C.M.) Gerritse op 85 jarige leeftijd te Roermond.

Alle haptonomisch geschoolden kennen Dorus Gerritse. Als het niet persoonlijk is, dan wel via zijn boeken en artikelen. Op die manier blijft hij voor ons voortleven. Dorus was een onderwijzman in hart en nieren. Hij begon als onderwijzer op een lagere school, studeerde daarnaast pedagogiek aan de universiteit van Nijmegen en vervolgens ook filosofie. Hij werd leraar op de toenmalige ‘kweekscholen’ (onderwijzersopleidingen) en gaf vanaf 1961 colleges in de wijsgerig-antropologische oriëntatie van de onderwijskunde aan de universiteit van Nijmegen.

Van 1970 tot 1989 was hij rijksinspecteur van de opleidingen voor kleuter- en lager (basis-) onderwijs. In die tijd schreef hij zijn eerste boek ‘Een broekzak vol’, waarin hij de betekenis en het belang van onderwijs als het onthullen van rijkdom overbracht. Zo gaf hij zelf ook les.

Jaren was hij verbonden aan het tijdschrift Haptonomisch Contact, waarvoor hij vele artikelen schreef en de bijdragen verzorgde van het ‘Haptonomisch woordenboek’. Frans Veldman, die hij in de vijftiger jaren in de collegebanken had leren kennen, nodigde hem in 1966 uit om - op de door hem georganiseerde cursussen in haptonomie - les te geven in wijsgerige antropologie. Ook daar was zijn lesgeven ‘onthullen van rijkdom’: van hem les krijgen was genieten.

Meerdere keren botste hij met Frans Veldman, waardoor hij zich genoodzaakt voelde te stoppen met het lesgeven. Het weerhield hem er gelukkig niet van om zijn boodschap blijmoedig uit te dragen.

Samen met de haptotherapeut Ted Troost heeft hij aan de universiteit van Tilburg gastcolleges in haptonomie gegeven aan studenten in de psychologie.

Uiteindelijk stelde hij zijn kennis van de haptonomie op schrift met het boek “ ‘Over kleine dingen’, een inleiding in de haptonomie”.

Wij herinneren hem allemaal als een aimabel mens en willen hem bedanken voor alles wat hij voor ons heeft betekend en blijft betekenen.

Natuurlijk condoleren we Anneke, zijn vrouw, en kinderen en kleinkinderen met het verlies. Geef hen vrede.

COLOFON

Uitgave
Stichting Haptonomisch Contact
KvK Utrecht 30181509
ISSN 0929-7723
www.haptonomischcontact.nl

Voorzitter Stichting
Paulien Pinksterboer, tel.0251-272660
voorzitter@haptonomischcontact.nl

Redactie
hoofdredacteur@haptonomischcontact.nl
Erik te Loo
Det Materman (onderhoud website),
Anneke Kempkes-Verweij, Wim Laumans,
Paulien Pinksterboer en Petra Steffens.

Eindredactie
Petra Steffens

Redactieadres
Heukelompad 17
6845 EL Arnhem
eindredacteur@haptonomischcontact.nl

Abonnementen en advertenties
Van der Veer Media
Tel. 035 5254558
Fax 035 5254652
vanderveer.media@hetnet.nl
Mob. 06 53610773

Uitgever
Wim van der Veer,
Blaricum

Prijs
Euro 29,50 per jrg. voor 4 nrs.

Kopijsluiting
Decembernummer 2012, 01 oktober 2012
Maartnummer 2013, 01 januari 2013

Kopij
Haptonomisch Contact verschijnt vier keer per jaar. Aan haptonomie gerelateerde artikelen, meningen, praktijkervaringen, informatie en nieuws kunt u sturen naar het redactieadres; indien mogelijk graag per e-mail. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit tijdschrift berust bij de redactie. Zij behoudt zich het recht voor om in overleg met betrokkene kopij in te korten of niet te plaatsen. De auteur blijft eindverantwoordelijk voor de inhoud van zijn/haar geschrift.

Losse nummers verkrijgbaar na overmaking van € 9 op bankrekeningnr. 97.13.66.497 t.n.v. Van der Veer Media, Blaricum. (Studenten)kortingen zijn onder bepaalde voorwaarden mogelijk.

© Alle rechten voorbehouden.
Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming. Bij plaatsing na toestemming van de redactie dient Haptonomisch Contact te allen tijde als bron vermeld te worden.

Webdesign en onderhoud
webmaster@haptonomischcontact.nl

Dit blad wordt gedrukt op 130 grams Biotop chloorvrij papier.

Redactioneel

Erik te Loo pagina 3

In Memoriam

Dorus Gerritse, 7 juli 1927-16 juli 2012

Wim Laumans pagina 4

Hoofdartikel

Waarom haptotherapie in water

Truus Scharstuhl pagina 7

Reactie op

'Met hart en ziel: de thymos' van Els Plooi

Wim Laumans pagina 10

Ton Haagen pagina 12

Uit de Praktijk

Haptotherapie bij mensen met een ernstige meervoudige beperking

Yvonne Harbers-Govers pagina 14

Het succes van de gevoelige verkoper

Angelique Schrama pagina 17

Water kan ons helpen

in ons gevoel van 'verbinden'

Truus Scharstuhl pagina 20

Kunst en Haptonomie

Leven? of Theater?

Anneke Kempkes-Verweij pagina 22

Inspiratiebronnen pagina 27

Agenda pagina 30



“Met FysioLogic kan ik de agenda bijhouden, EPD en declaraties invullen én de boekhouding doen. En dat alles voor een aangename prijs.”

Ariane Arnold,
Medisch Back/Neck Centrum
Amsterdam

Besparen

Bereken nu zelf hoeveel u bespaart op uw softwarekosten met FysioLogic. Ga naar de website www.fysiologic.nu en doe vrijblijvend de berekeningsmodule.

Alles in één!

EPD, Declaratie,
Agenda en
Boekhouding.

FysioLogic is een compleet pakket voor paramedici, bestaande uit EPD en declaratie, een digitale agenda en een boekhoudprogramma. Het bevat specifieke EPD's voor diverse paramedische disciplines en meer dan 120 meetinstrumenten. FysioLogic voldoet aan de laatste eisen van het KNGF en de verzekeraars.



FysioLogic

De complete software voor paramedici

Logic Data B.V.
T 070 415 25 83
E info@logicdata.nl
I www.fysiologic.nu

Waarom haptotherapie in water?

Truus Scharstuhl

Truus Scharstuhl is docent aan het Scholingscentrum voor Toegepaste Haptonomie . De door haar ontwikkelde watercursussen hebben in de jaren 90 binnen het STH een eigen plek gekregen. (STH-water). www.haptotherapiescharstuhl.nl

Regelmatig krijg ik van collega's de vraag waarom haptotherapie in water gegeven wordt. Graag geef ik een korte toelichting waarom haptotherapie in water van toegevoegde waarde zou kunnen zijn in het aanbod van haptotherapie en in onze ontwikkeling als haptotherapeut. In dit en in een volgend nummer van Haptonomisch Contact ga ik graag wat diepgaander en aanschouwelijker in op het waarom van een behandeling in water, door middel van een casus.

Haptonomie gaat over contact maken, over verbinden, al dan niet ondersteund door aan te raken. Over je intentie overbrengen, de ruimte voelen en delen met elkaar en over (lichamelijke) intimiteit beleven, van jezelf en in gezamenlijkheid. Het zijn allemaal bekende begrippen, voor ons als haptotherapeuten. Het is mij, in al die twintig jaren dat ik in water werk, gebleken dat deze fenomenen in water voor mensen die hiermee een probleem hebben, zoveel duidelijker aan te bieden zijn.

PTP-principe:

Het PTP-principe (presentie, transparantie en prudentie) kan in water optimaal ingezet worden. De veiligheid en omhulling die de patiënt van het warme water ervaart, is tegelijk openend en beschermend. Daarnaast spiegelt het water direct het (on)vermogen van degene die hulp vraagt om zich al dan niet met het water en mij als therapeut te verbinden. Water kan niets verhullen... Ook niet van de therapeut. Water raakt meteen aan onze angsten. (vaak van een heel vroeg niveau, nog voor we ze konden benoemen)

Contact met jezelf:

*.....Warm water dat ons als een tweede huid omsluit. Er gaat troost en geborgenheid van het water uit. Hoe kan dat, het is toch maar water? Water raakt ons helemaal aan. We kunnen er niet omheen. Kennelijk is de aanraking van het water zo totaal dat de verbinding met ons tastzintuig en onze gevoelens direct wordt gelegd. We voelen ons zelf als het beleefde lichaam. We worden lichter. Het lichaam verzacht en wordt ontvankelijk: een gevoelde lichamelijkeheid. Water voelt dan als 'een warme jas' en gevoelens worden zo letterlijk "los geweekt". Daarmee raakt water ons in ons gemoed....**

Contact met de ander:

*In water kunnen we, beter dan op het 'droge', de nabijheid van de ander(en) voelen. Op het 'droge' is de ander op afstand niet goed voelbaar. De atmosfeer lucht geeft ons geen goed voelbare informatie van de ander. In water is dit wel zo. Via het water voelen we de ander bewegen. De beweging die de ander maakt, veroorzaakt golfbewegingen in het water, die ons (aan)raken. Water geleidt hier de trilling. Ook al is deze trilling heel subtiel, hij is al te voelen!**

Naast de natuurkundige kwaliteiten van water (hydrostatische druk en opwaartse kracht), waar onder andere de hydrotherapie gebruik van maakt, is water voor ons als haptotherapeut enorm faciliterend en verhelderend in het leggen van affectief contact. (Frans Veldman: 'optimaal naderen met behoud van distantie'.) De tastzin wordt direct aangesproken en daarmee het gemoed. In een casus verderop in dit nummer geef ik daarvan een voorbeeld.

Daarnaast raakt water aan iets 'oers'; we komen er vandaan, de baarmoeder. En als iets met de hapsis** te maken heeft, dan is dat wel voelen in het water. Het appelleert aan onze instincten van overleven en toevertrouwen. Allemaal wezenlijke begrippen waarmee wij werken, die in water zo zichtbaar en voelbaar zijn en ook zo goed therapeutisch te benaderen en te activeren zijn. Water roept ook vitaliteit op, zoals we dat bij het spelen van kinderen in water zien. De vitaliteit die vrijkomt als de angst is overwonnen, is een 'gids voor leven op het droge'. Alles wat in water gebeurt, kan worden herkend en vertaald naar 'het leven van alledag'.

Inmiddels hebben we aan het STH-water vele collega haptotherapeuten een waterervaring mogen geven. Sommigen zijn doorgegaan met de opleiding en werken zelf therapeutisch in water. Belangrijk voor mijn constatering over haptotherapie in water, is de feedback die ik van hen krijg. Naast de voor mij zichtbare veranderingen in hoe zij met water en met elkaar omgaan, geven zij mij ook veel informatie over hun belevingen van de processen in het water en wat het met hen doet in hun persoonlijke en beroepsmatige leven. Ik heb er veel van geleerd!

Een haptotherapeutische opleiding in water moet met veel prudentie worden gegeven. Water met zijn stilte of beweging, kan zacht omhullend zijn, maar ook een macht, die je moet overwinnen (denk aan woeste golven). Deze tegenstelling moet geleidelijk verkend, ontdekt en beheerst worden. Je gevoeligheid ontwikkelen om water als 'waterjas' te voelen, je vrij met het water te verbinden, om de ander transparant en veilig te benaderen, vraagt tijd en scholing. In de kleine groepen, die we scholen, is dat een intensief proces dat in alle veiligheid plaatsvindt.

Wat ik verwachtte gebeurde ook bij de meeste van mijn collega's. Hun haptonomische

waterervaring heeft hen geholpen, daar waar nog levensangst bestond deze te verminderen en hierdoor echter, steviger en met meer gevoeligheid (gerichtheid naar anderen met behoud van zichzelf) in het leven te staan. Dit komt hun werk als haptotherapeut ten goede. Velen volgen de cursus niet om in water te gaan werken, maar juist om voor hun persoonlijke ontwikkeling hun voelvermogens en het gevoel van basiszekerheid te vergroten. In september 2012 is de eerste groep afgestudeerd, die ouders en hun jonge kind haptonomisch in water kunnen begeleiden! Een heel specifiek onderdeel van haptotherapie in water.

- * *uit Nieuw Leven, Haptonomische Zwangerschapsbegeleiding in breder perspectief, Hoofdstuk 7 Postnatale ouder-kind begeleiding in water.*
- ** *Hapsis natuurlijk gevoel voor wat goed is en kwaad, erop afgaan of ervan afgaan.*

'Met hart en ziel: de thymos' van Els Plooijs

Wim Laumans

Van harte ben ik het met Els Plooijs eens dat zij de mooie Nederlandse term *het gevoelsmidden* wil handhaven. Het inspireert mij tot een aanvulling.

Het gevoelsmidden geeft aan dat het gevoel in de buik gelokaliseerd wordt en dat de buik het midden is tussen de thorax en de basis.

Te lang is in de haptonomie de basis benadrukt en is er te weinig aandacht gegeven aan de oprichting en de functie van de thorax.

Door zich op te richten, rechtop te gaan staan, gaat de mens zijn eigen gewicht dragen, neemt hij zijn plaats in, oriënteert hij zich t.o.v. zijn omgeving (boven en onder, rechts en links, voor en achter) en neemt hij het leven op zich. (Met dank aan Cornelis Verhoeven: 'Symboliek van de voet').

Zich oprichten is:

1. Het hoofd met de vertezintuigen zo hoog mogelijk plaatsen en daarmee de meeste bewegingsvrijheid geven. Functie: communicatie. Dit is de mogelijkheid om in relatie te treden met de ander en met de omgeving.
2. Door de oprichting komen de handen vrij. Functie: hanteren, handelen.
3. Door de oprichting worden de lichaamsdelen op één lijn geplaatst, de verticaal. Functie: rechtop te staan, dus een positie in te nemen t.o.v. de omgeving
4. Door de oprichting zijn de voeten de basis van het hele lichaam en is het bekken de basis van de wervelkolom.
Functie: mogelijkheid het gewicht te kunnen verdelen boven de voeten en het basispunt op de verticaal te plaatsen.
5. Door de strekking van de thoracale wervelkolom en het omlaag brengen van het diafragma wordt de thorax verruimd, de buikinhoud verkleind en de ademhaling geïnitieerd. Functie: zich openen en sluiten (in- en uitademen).
6. Door de oprichting wordt het steunvlak heel klein en moet het lichaam boven dit steunvlak in balans gehouden worden. Functie: zich staande houden.

Door zich op te richten vestigt de mens zijn zelfstandigheid (gaan staan en zich staande houden). Vermoeidheid en depressie maken dat iemand het leven niet aan kan en zijn afleesbaar aan een gebrek aan vitaliteit en aan een onvoldoende thoracale extensie. De levensmoed ontbreekt (het derde deel van de ziel, de thymos, is zwak). Men is mismoedig en heeft moeite voor zichzelf op te komen.

Een stapje verder is zich niet oprichten, maar gaan liggen en vluchten in de slaap.

Het hart als centrum van de moed. Niet voor niets zijn 'cor' (hart) en 'courage' (moed) etymologisch aan elkaar verwant.

Naast het op zichzelf aangewezen zijn, met zijn existentiële eenzaamheid, maakt de mens deel uit van een gemeenschap. Is hij onderdeel van een geheel en staat hij altijd in relatie. Met een wisselwerking waarbij hij iets kan betekenen voor anderen en anderen iets kunnen betekenen voor hem.

Hier komt het persoon overstijgend belang, waar Els Plooijs naar verwijst, om de hoek kijken. Dit vond ik erg mooi verwoord in het boekje van Theo de Boer 'De hemel weet hoe'. Hij citeert in dit boekje (p. 17) Emmanuel Levinas in zijn oproep om verantwoordelijk te zijn voor de ander:

De levensadem is niet alleen maar een levenskracht (vis vitalis of élan vital).

Hij wekt tot verantwoordelijkheid. Dat is kennelijk het ware levensprincipe en dat heeft een bijna vanzelfsprekende transcendent oorsprong.

Dit is een aanvulling op -, en fundering van de haptonomie.

We dragen dit principe in de haptonomie uit in de ontwikkeling van bestaan naar zijn: Eerst moet je voor jezelf leren zorgen en, wanneer je dat kan, ben je in staat te zorgen voor een ander. Eerst de zelfverwerkelijking en wanneer dat gelukt is ben je in staat tot zelfverwezenlijking. De zelfverwerkelijking is dan geen uiteindelijk doel maar slechts middel om tot zelfverwezenlijking te komen. De ontwikkeling is van bestaan (= voor zichzelf bestaan) tot zijn (= er voor en met de ander kunnen zijn).

p. 45: *Het autonome subject maakt plaats voor subjectiviteit in de oorspronkelijke zin van subjectiviteit, dat wil zeggen onderworpenheid of vatbaarheid.*

Deze vatbaarheid of raakbaarheid is de gevoeligheid voor het leed van de ander, en deze gevoeligheid maakt het mogelijk om 'er voor de ander te zijn'.

Prof. Theo de Boer is in Nederland bekend als een Levinas-kenner en heeft Levinas in Nederland geïntroduceerd met het boekje: 'Tussen filosofie en profetie'. Jan Keij, bekend van het boek 'De filosofie van Emmanuel Levinas' is bij hem gepromoveerd.

Het is goed én nodig, open te staan voor elkaar om samen de haptonomie verder te ontwikkelen.

Literatuur:

Theo de Boer, 'Tussen filosofie en profetie', de wijsbegeerte van Emmanuel Levinas
Uitgeverij Ambo, Baarn 1976

Theo de Boer, 'De hemel weet hoe', Over spiritualiteit en rationaliteit, Titus Brandsma
Instituut, Uitgeverij. Valkhof Pers Nijmegen, 1999

Jan Keij, De filosofie van Emmanuel Levinas, in haar samenhang verklaard voor iedereen.
Uitgeverij Klement, Kampen, 2006

Cornelis Verhoeven, Symboliek van de voet, Uitg. Damon, Best, 1998

'Met hart en ziel: de thymos' van Els Plooi

Ton Haagen

Ton Haagen is kinderarts-kinderneuroloog te Venlo en volgde de opleiding Haptonomie aan het Wetenschappelijk Instituut voor Haptonomie in Grave (Frans R. Veldman). Hij integreerde de haptonomische benadering in zijn kinderneurologische praktijk. Samen met zijn partner Floor Kurstjens (astroloog) geeft Ton haptonomie- workshops in Venlo.

Het begrip thymos, dat door Frans Veldman in zijn boek *Levenslust en Levenskunst* (2007) een ruime plek heeft gekregen in het haptonomisch denken en voelen, dient naar mijn mening toch steeds nauw aan te sluiten bij de Griekse opvatting hierover. Ik ben het dan ook geheel met Els Plooi eens wanneer zij schrijft over de lokalisatie van de thymos in de borstkas.

Daarnaast is er natuurlijk het orgaan de thymus (of zwezerik) en dat ligt ook in de borstholte net achter het bovenste deel van het borstbeen en pal tegen het bovenste deel van het hart aan. Dit orgaan dat een belangrijke rol speelt in ons afweersysteem zorgt voor de productie van T-lymfocyten. Het is essentieel voor het onderscheid tussen 'eigen' en 'niet-eigen', tussen veilig ('Goed') en onveilig ('Kwaad').

Zo ook omschrijft Veldman het begrip thymos (levensadem, het gemoed) als een *'fundamenteel beginsel van menselijk leven'* en zegt dan: *'Het is juist door deze 'incarnatie' van de thymos, als levensbeginsel, dat het nieuw verwekte leven een menselijk wezen representeert.* (pag.86)

Hier raakt Veldman volgens mij aan de kern van het begrip thymos dat ook zo nauw verbonden is met het orgaan de thymus. *'De vis vitalis dankt haar werkelijk menselijke dimensie aan het gemoed'* (pag.191).

Hoewel Veldman eerst de *'vis affectiva' – het gemoed – de 'thymos'* op één lijn plaatst, krijgt de thymos later in de synopsis op pag. 195 een plaats net onder de **vis affectiva**.

Ik deel de mening van Veldman dat de thymos direct betrekking heeft op de 'vis aestimativa' = het vermogen tot waarden en onderscheiden van **Goed** en **Kwaad**, net zoals ook het orgaan de thymus dat via de T-lymfocyten in ons afweersysteem doet. In de synopsis zou ik de thymos dan ook liever op één lijn plaatsen met deze 'vis aestimativa' als onderdeel van de 'vis affectiva'. Els Plooi lijkt ook die mening toegedaan wanneer zij oppert dat het **Gevoelsmidden** mogelijk de hele romp omvat en zich daarbij afvraagt of het maag-darmgebied geen andere gevoelens weerspiegelt dan het hart-longgebied. Ik ondersteun dit van harte.

Sommige gevoelens, zoals verliefdheid, verdriet, angst zitten voornamelijk in je buik, andere gevoelens zoals trots, dapperheid zitten meer in onze borst. Liefde (Philia) zit in buik en borst en hoofd.

Boosheid en woede zitten vooral in onze keel/nek en gaan van daaruit via de nek-zenuwen naar onze armen en handen (de vuist ballen) en via de hersenstam naar ons hoofd.

Hoe uit zich de thymos in ons dagelijks leven? Kijk naar sporters na het behalen van een medaille of naar voetballers na het maken van een doelpunt: zij slaan vaak met de hand of de vuist op de borst (en zeker *niet* op hun buik). Zo uiten zij hun trots, hun strijdbaarheid, hun zelfgevoel. Ook het alfa-mannetje van een groep gorilla's laat door op zijn borst te slaan zien dat hij de leider is.

Volgens Plato is thymos '*het felle, trotse, temperamentvolle deel van de ziel*' en Venmans noemt het '*het (derde) strijdbare deel van de ziel*'.

Plato kent drie delen toe aan de ziel: intellect (nous), passie/gemoed (thymos) en begeerte/lust (epithumia). Hierbij controleert het intellect met behulp van de thymos (deugd/gemoed) onze begeerten.

Veldman schrijft: 'De thymos vertegenwoordigt een fundamenteel **levensbewustzijn**' en 'Het **geweten** is de adequate verbinding tussen thymos en *geest* –de *rede*–, omdat het zich afstemt op hetgeen wordt ingegeven door het gemoed (*thymos*).'(pag.87)

Opvallend is dat het orgaan de thymus vooral een belangrijke rol speelt voor en kort na de geboorte en dan verhoudingsgewijs ook een veel grotere plek inneemt in de borstkas. In de puberteit wordt de thymus geleidelijk kleiner en in de volwassenheid, wanneer ons afweersysteem uitgerijpt is, wordt het thymusweefsel uiteindelijk grotendeels vervangen door vetweefsel.

Is er, wat deze ontwikkeling betreft, een parallel met de plaats die het begrip thymos in ons leven inneemt? Het is als deel van de ziel al aanwezig vanaf het moment van de conceptie en voor diegenen die in reïncarnatie geloven vertegenwoordigt de thymos ook het bewustzijn uit vorige levens. Het is de basis voor de ontwikkeling van ons onderscheidingsvermogen in onze jeugd, maar krijgt het dan na de puberteit geleidelijk een mindere plek ten opzichte van de 'vis cogitativa' (het denken) en de 'vis conativa' (het streven)? Of moeten we hierin het filosofisch begrip thymos toch volledig anders benaderen dan het orgaan thymus?

Stof genoeg om over na te denken, maar laten we ons hierbij realiseren dat er een nauw verband is tussen anatomie, fysiologie, psychologie en filosofie. Voor de Grieken was dit alles één, maar de westerse mens is dit sinds Descartes gaan scheiden. Gelukkig is er met de opkomst van de kwantumfysica weer een stevige tendens naar synthese, zodat we in onze haptonomische benadering met hart en hoofd en ziel de ander kunnen ontmoeten.

Haptotherapie bij mensen met een ernstige meervoudige beperking

Yvonne Harbers-Govers

Yvonne Harbers-Govers werkt bij Stichting Sherpa. Een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Eerst als fysiotherapeut, de laatste jaren als haptotherapeut. Naast haar werk voor Sherpa heeft zij haar eigen praktijk en is zij verbonden aan de Academie voor Haptonomie als specialist voor mensen met een verstandelijke beperking.

Sinds 1992 werk ik bij Stichting Sherpa. We spreken van de doelgroep ernstig meervoudig beperkten (EMB) als het gaat om mensen met een (zeer) ernstige verstandelijke beperking. Ontwikkelingsleeftijd onder de 24 maanden, in combinatie met een ernstige motorische beperking. Naast de verstandelijke en motorische beperkingen zijn er vrijwel altijd bijkomende problemen aanwezig zoals zintuiglijke beperkingen, epilepsie, eet- en drinkproblemen, en medische problemen. De combinatie van een (zeer) ernstige verstandelijke beperking, een ernstige motorische beperking en alle bijkomende problematiek leiden bij ieder individu tot een eigen beeld en altijd tot een zeer complexe en intensieve ondersteuningsvraag. Mensen met ernstige meervoudige beperkingen beschikken meestal niet over een actief of passief taalbegrip. Zij communiceren veelal via lichaamstaal.

Als haptotherapeut in een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking krijg ik cliënten op aanvraag van derden. Ouders, begeleiders of de orthopedagoog / psycholoog komen met vragen op het gebied van communicatie, gedragsproblemen, angst, niet goed in je vel zitten, pijn en agressie.

In een therapie is het vaak belangrijk dat er woorden worden gegeven aan wat gevoeld en beleefd wordt. Door woorden worden gevoelens herkenbaar, krijgen ze betekenis. Dit is bij mensen met EMB niet of heel beperkt mogelijk.

De kracht van de haptotherapie ligt in het aanraken; de therapeut geeft aan de cliënt niet de woorden over het gevoel, maar het gevoel zelf. (Dorus Gerritse). De woorden die ik geef bijvoorbeeld, 'ik zie dat je verdrietig bent', worden niet zozeer begrepen, maar de intentie van wat ik zeg wordt vaak wel 'verstaan'. Dan is de respons op mijn woorden een diepe zucht, een ontspanning. De woorden worden aan ouders, begeleiders en de omgeving gegeven. Zij zullen de resultaten uit de therapie moeten integreren in het dagelijks leven van de cliënt.

Joost is een jongen van twaalf jaar met een spastische quadriplegie (spastische verlamming van alle ledematen), ernstige epilepsie en vaak een lage alertheid. Joost kan niet praten, is zeer slechtziend en is volledig afhankelijk. Hij zit overdag in een zitorthese, een aangepaste rolstoel en ligt 's nachts in een ligorthese, een aangepaste matras. Door de spasticiteit heeft hij een forse scoliose (kromming van de wervelkolom) en vergroeiingen in zijn benen. Hij heeft pas een scoliose operatie gehad, waarbij zijn wervels zijn vastgezet. Hij zit sindsdien niet lekker in zijn vel. Hij lijkt het vertrouwen in zijn eigen lijf kwijt te zijn. Dit blijkt uit zijn gespannen houding, zich veel terugtrekken, stil zijn en 'moeilijk kijken'. Hij ziet er ongelukkig uit. Hierdoor lijkt de omgeving zich ook terug te trekken en minder contact met Joost te zoeken. Hij wordt meer met rust gelaten.

De doelen bij Joost zijn:

- Joost helpen zich te ontspannen, zodat hij zichzelf beter kan voelen/ervaren.
- Joost uitnodigen contact met mij te maken, zodat hij zich weer meer op de wereld om zich heen kan richten, want hij heeft zich erg in zichzelf teruggetrokken.
- Joost zich bewust van zijn lijf maken, zodat hij het weer gaat 'bewonen', dat het echt zijn lijf weer is, dat bij hem hoort.
- Joost helpen met het verwerken van de operatie en de pijn.

Tijdens de behandelingen neem ik hem mee naar een aparte, rustige ruimte, waar een grote behandelbank staat. Met een paar kussens zorg ik dat hij lekker op zijn rug kan liggen.

De eerste paar keer slaapt Joost vooral. Volgens de begeleiders doet hij dit vaak bij nieuwe mensen. Hij trekt zich dan in zichzelf terug en maakt niet veel contact. Hij lijkt zich dan weinig bewust van zichzelf en van zijn omgeving te zijn. Ik leg mijn hand op zijn buik en wacht. Zowel met woorden als met mijn hand zeg ik wie ik ben, en vraag wie hij is. Er gebeurt niet zoveel. Na een tijdje ga ik verder met zijn benen. Omdat er weinig reactie komt van Joost op mijn handen als ze stil liggen, strijk ik over zijn benen, met de bedoeling dat dit hem wat wakker maakt. Inderdaad gaan na een tijdje zijn ogen open. Dit doe ik ook bij zijn armen en romp. Joost gaat dan met zijn hand tegen zijn kin tikken. Dit is volgens de begeleiders een teken van spanning. Voor mij een teken dat het voor nu klaar is.

Aan Joost kan ik niet uitleggen wie ik ben en wat ik kom doen. Het is gewoon beginnen en goed kijken wat er gebeurt. In zijn beleving moet ik een vreemde zijn die hem zomaar aan gaat raken. De meeste aanrakingen zullen functioneel in de ADL zijn (activiteiten dagelijks leven, zoals douchen en eten). Mijn aanrakingen hebben op het eerste gezicht voor Joost geen doel. Voor de meeste cliënten is dat onbekend en spannend. De eerste tijd is daarom vooral gericht op het leren kennen van elkaar.

Ik probeer zijn gedragingen, geluiden en mimiek te leren lezen, Joost heeft tijd nodig mij als veilig en betrouwbaar te ervaren.

Na een paar keer gaat er langzaam iets veranderen. Joost valt dan niet meer in slaap en wordt alerter op wat ik doe. Hij begint contact met mij te maken. Eerst voorzichtig, waarbij hij zich even laat voelen en zich dan weer terug trekt, maar het contact duurt steeds wat langer. Joost gaat meer voelen van wat ik doe en laat meer terug voelen naar mij toe. Hij stelt zich meer open, waardoor zijn lijf zachter wordt en gaat ontspannen. Joost gaat er meer en meer van genieten en begint nu ook geluiden te maken. Hele ‘verhalen’ houdt hij tegen me. Het contact maken gaat na een tijdje elke keer sneller. Zijn benen zijn voor hem ‘ver weg’, ze voelen ‘leeg’. Door het aanraken gaat hij ze ontspannen en raken ze ‘gevolder’; ze gaan er meer bij horen. Zijn armen vindt hij moeilijker te ontspannen, daar houdt Joost liever wat controle over. Soms laat hij ze heel even ontspannen naast zijn romp liggen, om ze vervolgens weer gebogen tegen zijn romp te houden.

Nu Joost zich helemaal op zijn gemak voelt bij mij en het aanraken, leg ik hem ook even op zijn zij, zodat ik zijn rug kan aanraken. Dan zet hij grote ogen op en ligt heel aandachtig te voelen. Doordat hij veel in een orthese zit of ligt, wordt zijn rug alleen maar tijdens het wassen aangeraakt en hij heeft er een tijd pijn aan gehad door de operatie.

Na de fase van opbouw van veiligheid is er de fase van het verhaal. Het lijf laat voelen hoe het is, wat er aan spanning en emoties zit en welke invloed dit heeft. Dit is te merken doordat de cliënt af en toe heel stil wordt, dat er emoties te zien zijn of er, zoals bij Joost, hele ‘verhalen’ komen. Overleg met de omgeving is dan belangrijk, zodat die ook ziet en weet wat er speelt en hoe dit doorwerkt in het contact met de cliënt.

Geregeld heb ik overleg met de begeleiders en zijn moeder over hoe het gaat. Zij zien dat Joost meer contact maakt met anderen en beter in zijn vel zit. Hij laat zich weer horen, kan weer genieten en is minder gespannen.

Als op een goed moment de behandelingen hetzelfde gaan verlopen en Joost vooral ontspant en geniet, is het verhaal blijkbaar grotendeels verteld. Dan wordt het tijd de omgeving er meer actief bij te betrekken door ze tips en activiteiten te geven die zij met Joost kunnen doen. Vanwege zijn spasticiteit en beperkingen blijft het voor Joost moeilijk om helemaal zelf te kunnen ontspannen. Maar met een beetje hulp kan hij dit nu heel goed. Nu Joost meer op anderen en zijn omgeving reageert, zorgt dit er voor dat de omgeving ook weer meer contact met Joost zoekt. Het contact is een wisselwerking en kan nu weer stromen.

Het succes van de gevoelige verkoper

Angelique Schrama

Ing. Angelique Schrama: HTS'er, sales consultant en partner binnen Mission Matters. Angelique komt uit een andere wereld; de wereld van de logica en het bedrijfsleven. In 2011 start zij aan de Academie voor Haptonomie. Haar geloof is dat haptonomie mensen in bedrijven, en daardoor dus bedrijven, vitaal maakt. Zelf zegt zij: 'Ik sta pas aan het begin van een boeiende ontdekkingsreis'

Proloog, juli 2012

Onderstaand verhaal is opgebouwd uit een reeks van werkervaringen tussen 1996 en 2011 die ik heb kunnen ordenen toen ik een half jaar bezig was aan de Academie voor Haptonomie. In mijn evaluatie eind juni jl. gaven mijn docenten aan dat ik 'uit een hele andere wereld' kwam. Dat klopt, Ik kom uit de wereld die 'commercie' en 'bedrijfsleven' heet. Desondanks ben ik bevlogen geworden om haptonomie te gaan leren vertalen. Niet naar het verlenen van individualistische zorg, maar naar de toepassing er van in het bedrijfsleven; op teams, op managers, op organisaties. Wellicht staat mijn verhaal ver bij uw dagelijkse werkelijkheid vandaan. Wellicht is het voor u een aanzet om met mij verder te zoeken en toepassingen te ontdekken in het bedrijfsleven, waar het werken *aan de bank* niet vanzelfsprekend is.

December 2011

Laatst kwam ik bij een bijeenkomst van de SMA, een vereniging van verkopers, in gesprek met een ervaren verkoper die van baan veranderd is. Ik vroeg hem naar zijn nieuwe bedrijf en diensten. Ik kon merken dat hij zijn elevator pitch geoefend had, hij vertelde over de feitelijke aspecten van zijn bedrijf en welke diensten ze aanbieden. Hij zei erg blij te zijn met de vrijheid en de uitdagingen in zijn nieuwe baan. Punt. Waarom punt? Ik observeerde een man die alle verkoopvaardigheden beheerst en zijn kennis op orde heeft, maar tegelijk onzeker is. Ik miste lichtjes in zijn ogen, zijn overtuiging, zijn passie, zijn oprechte blijheid in deze nieuwe functie.

De gunfactor

Ik ben in mijn leven als verkoper veel alleen op pad geweest. Je staat er vaak letterlijk alleen voor, met je gehele mens-zijn. Verkopen is aansluiten bij de behoefte van de klant zodanig dat ze jou de opdracht gunnen, ofwel de gunfactor. Het is nogal wat of je die factor wel of niet hebt.

Iedere verkoper zal de spanning herkennen van koude acquisitie (-potentiële klanten benaderen met wie je nog niet eerder contact hebt gehad- redactie), hoe blij je bent als je die eerste afspraak mag maken, het eerste contact met de klant in de lift, hoe geweldig je jezelf vindt als je de opdracht krijgt en hoe je baalt als je verliest. Hoe

prettig en soepel de samenwerking met vakdeskundigen gaat in een verkooptraject. Of juist hoe je van ze baalt als ze de belofte na het contract niet waarmaken en jij terug moet naar de klant.

Bellen als je je goed voelt

Ik had vroeger een commercieel manager die altijd tegen me zei: ‘Je mag pas gaan bellen, als je je goed voelt. Als je je slecht voelt, zullen klanten dat merken en verlaag je de kans op een succesvol telefoontje’. Ik mocht fouten bij hem maken, maar hij eiste wel dat ik zelf aangaf wanneer ik hulp nodig had of wanneer ik mij onzeker voelde.

Na een gesprek bij een klant evalueerden we het gesprek op drie aspecten: de inhoud van het gesprek, het proces van het gesprek en hoe we beiden het gesprek ervaren hadden. Achteraf besef ik mij pas wat een belangrijke les hij mij heeft geleerd over openheid en transparantie en het serieus nemen van gevoelens. We hebben altijd goed en eerlijk samengewerkt. Zo leerde ik tijdens mijn werk te praten over mijn gevoel, en kwam ik erachter dat deze gevoelens van blijdschap, verdriet, boosheid, schaamte en angst heel veel invloed hebben op het succes in het verkooptraject.

Wizdom

Hoe wordt je een succesvolle gevoelige verkoper? De Wizard of Oz is wel een hele mooie metafoor om dit duidelijk te maken. Dorothy is een verlegen meisje en heeft thuis weinig vrienden. Zij ontmoet op haar reis een leeuw zonder lef, de vogelverschrikker zonder verstand en een blikenman zonder een hart en gevoel. Ze weten elkaars zwakten en spreken deze naar elkaar uit. Mooier vind ik nog dat deze zwakten begrepen en geaccepteerd worden. Er is bij een ieder de wil om te groeien. Ze lopen het gele pad af en gedurende alle ervaringen leren ze zichzelf beter kennen. Persoonlijk en gezamenlijk creëren ze succes in het doorstaan van angst, boosheid, schaamte, verdriet en blijdschap. Door de ervaring wijzer, besepte en voelde Dorothy dat ze naar huis wilde. Dit lukte haar pas toen voelen en willen in balans waren.

Bewust voelen

Mijn ervaring als verkoper heeft me doen inzien dat het succes pas komt als weten, voelen en doen in balans zijn. Als je je bewust bent van wat je voelt, beïnvloedt dit je handelen. Iemand zei ooit tegen mij: als je het commerciële kwartaalplan niet in drie zinnen kan vertellen, dan voel je nog niet wat je moet doen. Als je bij je klant in zijn kamer zit voel je de ruimte en voel je het contact met de ander, en dat doet wat met je als mens, als verkoper.

Ik ben recent de haptonomische fenomenen gaan bestuderen om het gevoel in het bedrijf en het gevoel bij de verkopers bespreekbaar te maken. In de haptonomie

staat het mens-zijn centraal. Een mens heeft behalve zijn hoofd (weten) en handen (doen) ook een hart (voelen). In de westerse wereld worden die eerste twee uitgebreid geleerd, maar is gevoel al snel vaag. Apart eigenlijk, als je bedenkt dat voelen het eerste is wat je als mens beheerst als je op de wereld wordt gezet.

Je voelt als mens het contact met de ander en de omgeving. Als je als verkoper je gevoel vooruit mag laten lopen op je verstand, ga je vanzelf verstandige dingen zeggen en doen. Het geeft persoonlijke vrijheid en oprechtheid.

Het is niet voor niets dat ze in The Wiz deze prachtige tekst zingen:

*Freedom, you see, has got our hearts singing so joyfully
Just look about
You owe it to yourself to check it out
Can `t you **feel** a brand new day?*

Als voelen, weten en doen in balans zijn, zie je lichtjes in de ogen van verkopers. Dan komt zakelijk succes en die gunfactor vanzelf.

Water kan helpen in ons gevoel van 'verbinden'

Truus Scharstuhl

Een eerste initiatie met haptotherapie in water

A. is net vijftig geworden en werkt als manager in de zorg. Ze houdt mensen op afstand, liever niet te dichtbij komen. Ze voelt niet zoveel vindt ze, maar gevoelens als 'zorgen voor' kent ze goed. Ze is de rots in de branding voor haar familie en collega's. Maar een gezond gevoel van eigen waarde kent ze niet. Altijd heeft ze het gevoel tekort te schieten. Ze is faalangstig op het moment dat ze zich in haar werk moet presenteren. Zo komt A. bij mij. Doodeng vindt ze het om haptotherapie te volgen, maar het is 'nu of nooit'. Het feit dat de therapie in water plaatsvindt trekt haar aan. In water voelt ze zich thuis. Ze zwemt graag en goed.

Waar begin ik? Wat laat ze me zien? Niet te veel praten, niet te veel uitleggen, want ze lijkt zo op haar hoede. Eerst maar even zwemmen, vertrouwd terrein. Ik blijf daarbij op gepaste afstand, aanwezig, voelbaar maar niet storend in haar ruimte. Een stoere slag, veel waterbeweging, dus ook veel weerstand. Ik vraag het na. Ja, dat herkent ze. Dat vindt ze fijn: 'het gevoel er tegenin te moeten, dan heb ik wat gedaan'. Ik laat haar op verschillende wijzen bewegen, met weerstand zonder weerstand, zwemmend of lopend. Ze is verrast als ze merkt dat ze zonder weerstand minstens zo hard gaat en met meer gemak. Het vraagt duidelijk minder energie. Het zet haar aan het denken, zie ik. Maar het kost haar tevens moeite. Hard werken is zo haar tweede natuur geworden. Rustig gaan we hiermee door; hoe pas je je beweging aan zodat je 'samenvalt' met de beweging van het water? Wat komt er in de plaats van die kracht? Bewust spreek ik nog niet over voelen, ik wil graag dat ze dit zelf gaat benoemen. Langzaam aan worden haar bewegingen vloeiender, zakt ze dieper in het water en wordt het water rustiger om haar heen. Ik zie ook wat plezier in haar ogen. Ze is echt aan het ontdekken en blij dat ze op veilig terrein iets doet wat ze kan.

Ik benoem het rustig worden van het water en vraag wat dat met haar doet. Ze zegt dat ze in rustig water meer van het water voelt. Meer bezig met voelen? Ja! Wat doe je dan als je zo hard zwemt? Nadenkend: 'werken, kracht inzetten, presteren.' Op mijn vraag of ze ook meer van zichzelf voelt, wordt het stil... Ze zoekt naar woorden, ja het water omhult haar, waardoor ze zich bewust wordt van haar lichaam, maar heel beweeglijk en licht. Anders! Het is een eyeopener voor haar, dat hierin een vorm van wisselwerking zit: ze voelt meer van het water en hierdoor meer van zichzelf. En hoe voelt dat dan? Rustig, vertrouwd, een beetje blij.....terwijl ze dit zegt, schiet ze

vol. Het is zo'n nieuw gevoel en het komt zo onverwacht binnen. Ik laat haar even bijkomen. Er is iets zachts in haar gelaat gekomen. Ze kijkt verwonderd, maar ik zie ook pijn, oude pijn. Het nog niet vertelde verhaal...?

Dan kan ik haar iets vertellen over de tast. Hoe we die kunnen inzetten om ons gevoel in te brengen. Precies zoals zij het goede gevoel vond om vloeiend te bewegen in rustig water en wat dit met haar gevoelens doet. Hoe bewegen, tasten, voelen en gevoelen(s) in elkaars verlengde liggen. Hoe ze tastend, op haar gevoel de verbinding met het water heeft gemaakt en dit ook 'terug heeft gevoeld' van het water. Ik zie dat mijn woorden haar bereiken, ze voelt terug en herkent. Ik vertel haar dat haptotherapie hierover gaat en dat dit op het droge ook kan. En hoe dit in de omgang met mensen speelt. Contact maken vanuit je gevoel. Maar daarover later meer. Voor deze eerste keer heb ik haar genoeg over en van zichzelf laten voelen. Genoeg stof tot navoelen en overdenken. Ze wil graag terugkomen....

Terugkijkend constateer ik dat voor A. voelend bewegen in water, en dus verbinding maken, goed mogelijk is. Dat wilde ik haar deze keer laten ontdekken. Dit biedt perspectief voor het exploreren van haar mogelijkheden: In het vervolg zal moeten blijken, of ze deze wijze van voelen ook naar mij kan inzetten. Of we een wisselwerking kunnen opbouwen, *samen* in het water kunnen zijn. De ruimte van het water samen kunnen delen. Ik ben gemotiveerd haar op die weg te begeleiden.

Kunst en Haptonomie

Leven? of Theater?

Anneke Kempkes-Verweij

Een autobiografisch zangspel in 769 gouaches. Berlijn 1917- Auschwitz 1943.



Zelfportret van Charlotte in 1940

Leven? of Theater? is de titel van het levensverhaal van Charlotte Salomon. Charlotte is een jonge Joodse vrouw aan het eind van haar krachten. Ze is murw geslagen door alles wat ze heeft meegemaakt. In een verhaal met krachtige en kleurrijke tekeningen blikt zij terug op haar leven. Ze laat de kijker op indringende wijze haar leven zien en het meebelevan.

Dit gegeven wil ik graag verbinden met het dilemma van de oudere Franse film- en toneelspeler Gilles Ségol. Ook bij hem staat de vraag centraal: Leven? of Theater? In beide gevallen komen bij mij de vragen naar boven: 1. *Wat zou ik zelf doen in een dergelijke situatie* 2. *Wat voor inzicht geeft de haptonomie, de wetenschap van de affectiviteit, in zulke zeer gecompliceerde situaties?*

Charlotte groeit op in de rijke, culturele kringen van Berlijn. Een van de tragische gebeurtenissen in haar leven is de dood van haar moeder. Charlotte is dan negen jaar. Pas vele jaren later, wanneer ze als Jodin gevlucht is naar Zuid Frankrijk waar haar grootouders wonen, begint ze met haar terugblik in haar leven. In de grote reeks van haar werk zijn de tekeningen en het verhaal over haar moeder erg indringend.

Een greep uit haar tekenverslagen.

Haar moeder is blij met de geboorte van haar dochter Charlotte, maar zelf kan ze het leven niet aan. Als Charlotte genoeglijk bij haar in bed ligt vertelt de moeder dat ze wel een keer dood zal gaan maar dan gaat ze bij de engelen wonen. Charlotte vraagt haar om van daaruit een brief te schrijven en die op de vensterbank te leggen. Ze weet dan dat ze het daar goed heeft. Dat belooft de moeder. Niet veel later springt zij uit het raam en overlijdt. Aan Charlotte wordt verteld dat haar moeder aan een griep is overleden.

Iedere dag wacht ze bij het venster op de beloofde brief.(*). De brief komt nooit. Charlotte wordt onrustig en verdrietig. Ze wil weten hoe haar moeder het heeft boven bij de engelen. Charlotte gaat naar het kerkhof en legt een brief op het graf met het verzoek haar te laten weten hoe het bij de engelen is. (*)



De sfeer in Joods Berlijn wordt in de dertiger jaren steeds dreigender.

Dan vindt - in november 1938 - de Kristalnacht plaats: *'Joden, verrek!'*, *'Pak alles wat je pakken kan!'* Winkels worden vernield en leeggeroofd. Joden worden uit hun huizen gedreven, vernederd, gedeporteerd



Na deze kristalnacht moet ze weg uit haar vertrouwde omgeving en wordt ze bij haar grootouders in Villefranche in Zuid Frankrijk ondergebracht. (*)

Ook haar grootmoeder wil een eind aan haar leven maken. Charlotte lijkt haar te kunnen overreden maar toch gebeurt het onvermijdelijke. Dan vertelt

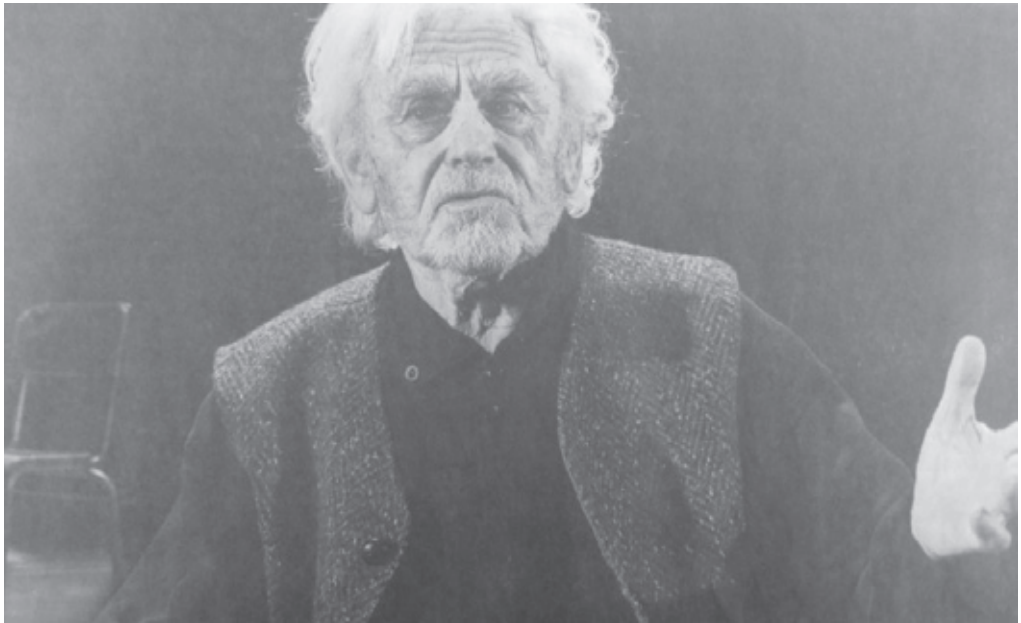
haar grootvader dat haar moeder destijds zelfmoord gepleegd heeft en nog meer familieleden deden hetzelfde. Hij zegt: ‘dat is het noodlot’.

Zij ziet voor zichzelf nog maar twee mogelijkheden: of óók een eind aan haar leven maken, óf iets heel krankzinnigs bijzonders gaan ondernemen.

Haar muzikleraar in Berlijn, op wie zij destijds erg verliefd was en met wie zij waarschijnlijk stiekem een verhouding had, leerde haar *dat alleen diegenen die de diepste ellende meemaken in staat zijn van hun bestaan iets verhevens te maken, om ‘theater’ te scheppen uit de grondstof die het leven heet.*

Charlotte besluit niet voor de dood te kiezen, maar een theater op papier te maken. Hierin schildert zij haar hele leven vanaf haar geboorte in zeer suggestieve kleuren. Met handgeschreven tekst verduidelijkt ze wat ze al die jaren in Berlijn meegemaakt heeft. Ze maakt in één jaar tijd ruim 700 tekeningen, verhalende beschrijvingen en muziekregels. Ze noemt haar creatie: *Leben? oder Theater ?* en kiest om te overleven door zich terug te trekken uit het heden en een intense verbinding met haar hele levensgeschiedenis aan te gaan. Met een ongelooflijk heldere terugblik weet ze deze levensgeschiedenis in kleur en vorm terug te halen en zo haar eigen leven uit te beelden. Omdat de situatie erg onzeker wordt brengt zij al haar tekeningen bij haar huisarts met het verzoek deze te bewaren. Op 24 september 1943 wordt Charlotte Salomon door verraad opgepakt en naar Auschwitz getransporteerd. Daar wordt zij op 10 oktober vermoord.





De film- en toneelspeler Gilles Ségal.

De Parijse film- en toneelspeler, Gilles Ségal, 1932, is ook een kind van Joodse ouders. Zijn vader heeft hem in de oorlog, op twaalfjarige leeftijd, ondergebracht bij een christelijke boer waardoor hij de shoa overleeft. Zijn vader wordt weggevoerd naar een vernietigingskamp en komt niet meer terug. Nu Ségal 80 jaar is kiest hij ervoor om alleen, in een klein theater, in een achteraf straatje in Parijs, te spelen. Zonder glamour. Voorheen speelde hij altijd met een groep in grote theaters. Zijn gezicht heeft een duidelijke expressie met een felle maar tevens een droeve blik. Ségal twijfelt of zijn vader er wel goed aan gedaan heeft om hem alleen achter te laten. Hij heeft zijn hele leven alleen verder moeten leven en zijn vader nooit meer terug gezien. Heeft de vader van zijn vriendje het dan toch goed gedaan door zijn zoon mee te nemen naar het kamp waar ze beiden zijn omgekomen? Door deze vraag ook aan zijn toehoorders te stellen maakt hij een directe verbinding met hen. Hij blijft zelf in de tweestrijd hangen, is daar treurig over. Hij weet het antwoord niet. Wat is zijn leven geweest: Leven? of Theater? Hij speelde altijd theater maar nu hij aan het eind van zijn leven gekomen is, denkt hij na over wat echt leven is. Zijn vraag bereikt de toehoorders dusdanig dat het ook een vraag voor hen zelf wordt. Dat gold ook voor mij als lezer van het artikel in de Frankfurter Allgemeine Zeitung.

Pas na de oorlog kwam ik er achter dat er zoveel Joden vermoord waren en begreep ik niet waarom mijn ouders geen Joods kind in huis hadden genomen. Ze hadden wel regelmatig 'gewone' onderduikers in huis. Hun antwoord was: *'Als dit bekend werd dan hadden wij zelf ook vermoord kunnen worden en wij moesten toch ook voor*

jullie zorgen’. Nog steeds komt regelmatig de vraag bij mij op wat ik zelf gedaan zou hebben in hun situatie. Daarom raken mij de verhalen van Charlotte en van Gilles. Ik weet nog steeds niet wat ik zelf gedaan zou hebben. De ene keer denk ik dat ik een Joods kind zou opnemen terwijl ik zelf ook eigen kinderen te verzorgen had en de kans liep om weggevoerd te worden. De andere keer denk ik dat ik het toch niet gedaan zou hebben. Ik blijf hierover in twijfel. Is het gelaat van de ander onherroepelijk?

Wij proberen in de haptotherapeutische begeleiding de mensen bij zichzelf te brengen, zichzelf als goed te ervaren vanuit een open gevoelscontact. Met daarin een heen en weer gaande beweging. Naar die heen en weer gaande beweging zijn we juist op zoek maar wat als werkelijk alles om iemand wegvalt en ook het leven zelf ontkend wordt door de mensen om iemand heen? Prachtig zoals Charlotte niet krankzinnig wilde worden maar juist heel diep in haar binnenste zocht en de verbinding vond in haar eigen geschiedenis en deze in kleur en woorden geboren liet worden. Zij bleef bij zichzelf. Heel bijzonder hoe Gilles, nadat hij toch zijn leven aardig opgebouwd had na de oorlog en een bekend toneel speler wist te worden, weer teruggaat naar zijn begin. Ook hij komt bij zichzelf uit. Met vraagtekens. Wat was beter geweest: Toen vermoord worden met de vele anderen, of alleen, zonder directe familie door het leven gaan. Hij weet het antwoord niet en laat dat aan anderen zien.

In een artikel in HC1/2003 vertelde Marten Toonder wat voor hem de waarde van het leven was (Hij had aan het eind van zijn leven twee vrouwen en vier kinderen verloren). Vrij weergegeven: *je leeft met andere mensen rondom je heen en die nemen, ongemerkt, stukjes van jouw leven, van de woorden die je zegt, van de dingen die je doet, in zich op en die geven ze, onbewust, weer door aan andere mensen in hun omgeving*. Dit antwoord zou ik niet aan Gilles durven geven. Zijn vraag is daarvoor te groot en zijn lijden te intens. Wel geeft het mijzelf inzicht en rust voor mijn onbeantwoorde vragen. Ik ben Gilles zeer dankbaar dat hij zo openlijk zijn vragen stelt en zijn levensgedachten deelt met anderen.

Charlotte Salomon. Leven? of Theater? Een autobiografisch zangspel in 769 gouaches. Uit het Duits vertaald en ingeleid door Judith Herzberg. Uitgeverij Gary Schwartz Maarssen. ISBN 9061790506.

Frankfurter Allgemeine Zeitung, Samstag, 25 Februar 2012.Nr. 48. Z4 Bilder und Zeiten. Die Geschichte des überlebenden Kindes: Gilles Ségal.

(*) De bij deze tekst behorende afbeeldingen zijn – mét de afbeeldingen uit dit artikel – in kleur te vinden op de website www.haptonomischcontact.nl

Inspiratiebronnen

Onderwerpen die je raken

Samenstelling Petra Steffens en Det Materman

In deze rubriek plaatsen wij aanraders, om door geraakt te worden. Dit kunnen boeken zijn, films, tentoonstellingen of andere zaken. Hebt u aanraders/tips? Laat het de redactie weten via redactie@haptonomischcontact.nl



Titel: Wandelcoaching

Auteur: Jeroen Hendriksen ISBN 9789024401161
150 pagina's Uitgeverij Boom

Het boek **Wandelcoaching** gaat over wandelen en coachen. Het is geschikt voor professionals en liefhebbers. De auteur schrijft in een enthousiasmerende stijl dat wandelen energiek, creatief en nieuwsgierig maakt. In dertig korte hoofdstukken komen accenten uit de psychologie en de filosofie aan de orde. Tevens bevat **Wandelcoaching** direct bruikbare tips en oefeningen.
(DM)

Titel: Het raadsel Spinoza

Auteur: Irvin D. Yalom ISBN 9789460033742
440 pagina's Uitgeverij Balans

Spinoza is een jonge man die leeft in de 17^e eeuw, binnen de Joodse gemeenschap in Amsterdam. In die gemeenschap zijn ze het niet eens met zijn inzichten. Via een dialoog met een andere jonge man geeft Spinoza een begrijpelijke uitleg over zijn denkwijze. Hij doet dit volgens het vraag en antwoord model van Socrates. In hun gesprekken gaat het over intermenselijke verhoudingen, maar ook over het gevaar van religie en godsdienst. Spinoza komt tot zijn uitspraak dat de *Natuur* met haar indrukwekkende grootsheid en ordening



eigenlijk de *Grote Religie* is. Bijzonder is dat de schrijver een verbinding legt tussen het abstracte denken van Spinoza en dat van een beperkt en rechtlijnig denkende nazi publicist, Rosenberg, drie eeuwen later. Yalom blijkt ook hier weer een meester schrijver te zijn van de ethische dialoog en tevens van de psychologische vragen die liggen achter een redeneermodel. Ik vind dit een leerzaam boek voor het begrijpen van de geschiedenis, voor ons denken en voor de manier waarop wij vragen stellen aan elkaar en onze cliënten. (AK-V)



Titel: Een vorm van beschaving

Auteur: Klaas van Egmond ISBN 9789060386484
294 pagina's Uitgeverij Christofoor

In zijn boek 'Een vorm van beschaving' ontwikkelt de auteur een model dat gebruikt kan worden om een persoonlijke ontwikkeling zichtbaar te maken, maar dat ook geschikt is om een maatschappelijke ontwikkeling te laten zien.

Het is een model dat een ontwikkeling in de tijd zichtbaar maakt. Het gaat uit van het model van het kruis, waarin de horizontale as de relatie tussen ik en de ander weergeeft en de verticale as de relatie tussen materie en geest weergeeft. De as van de tijd

staat daar loodrecht op en om deze tijdsas zien we spiraalsgewijs de ontwikkeling aangegeven. Dit is het model dat ook gebruikt wordt door het ITH. Zij kunnen zich gesteund weten door het feit dat hun model zo'n universele betekenis heeft en wellicht ervaren zij het als een bevestiging op de goede weg te zijn en kunnen zij inspiratie putten uit de gedachten van Klaas van Egmond. Mogelijk kan hieruit een samenwerking ontstaan. Een samenwerking tussen de haptonomie en de universitaire wereld die voor beide partijen vruchtbaar kan zijn. (WL)



Titel: Red hen die geen verweer hebben.

Auteur: Huub Oosterhuis ISBN 9789025901905
48 pagina's, Uitgeverij Ten Have, juni 2012

Dit boek is een oproep zich in te zetten voor de zwakken in de samenleving. Het is geschreven ter gelegenheid van de nacht van de theologie 2012. Tijdens deze manifestatie ontving Huub Oosterhuis de theologie Oeuvreprijs 2012. (WL)



Onlangs is op de televisie door de NCRV het Dokument 'Onverklaarbaar' uitgezonden over jazzpianist Rick van Hek. Van de een op de andere dag raakt hij halfzijdig verlamd. Omdat er geen oorzaken te vinden zijn voor zijn klachten wordt hij opgenomen in het COLK, het Centrum voor Onverklaarde Lichamelijke Klachten, een GGZ instelling in Gorinchem. Het programma is zo indrukwekkend omdat het goed laat zien hoe de therapeuten in deze kliniek op een zeer voorzichtige wijze en vanuit een grote betrokkenheid werken. Zonder sturing begeleiden ze de pianist bij zijn lange zoektocht naar de voor hem pijnlijke oorzaak van zijn ziekte. Het programma is nog te zien via 'Uitzending gemist'. (AK-V)

Academie voor Haptonomie

20 september 2012	Opening studiejaar 2012-2013
14 en 15 november 2012	Het therapeutisch proces in de Haptotherapie I
19 en 20 november 2012	Schuld en schaamte
28 en 29 november 2012	Hechtingspatronen

Meer informatie: www.haptonomie.nl

Instituut voor Toegepaste Haptonomie

17 september, 5 oktober 2012	Training ondernemersvaardigheden
8 oktober 2012	Het OWS als ontmoetingsruimte
2 november 2012	Oefendag Positiebepaling
7 en 30 november, 1 december 2012	Contextuele benadering in de praktijk
5 december 2012	Oefendag Aanraking

Meer informatie: www.ith-haptonomie.nl

Synergos

27 november 2012	Studiedag Voor Waar Nemen
------------------	---------------------------

Meer informatie: www.synergos.nl

Academie, ITH en Synergos (gezamenlijk):

Diverse data	Medische basiskennis
Diverse data	DSM-IV en Psychopathologie

Meer informatie via bovenstaande websites

Overig aanbod:

12 oktober, 8 december 2012	Water Kennismaking Scholingscentrum voor Toegepaste Haptonomie Meer informatie: www.haptotherapiescharstuhl.nl
28 november 2012	VVH –Café in Utrecht Thema: Burn-Out Meer informatie: www.haptotherapeuten-vvh.nl
16 maart 2013	Lustrumcongres van de VVH; thema Haptotherapie en Wetenschap: de Toekomst? Vroegboekorting tot 1-12-2012 Meer informatie: www.congreshaptotherapie.nl

ROËL uw partner in verzekeringen

Haptotherapeuten Verzekeringspakket

Financieel Adviesbureau ROËL biedt voor haptotherapeuten de mogelijkheid verzekeringen te treffen met aantrekkelijke voordelen in de vorm van:

- collectiviteitskorting -
- uitgebreide specifiek op beroep afgestemde dekking -
- persoonlijke advisering -

PRAKTIJKPAKKET

- Aansprakelijkheid beroep
- Rechtsbijstand beroep
- Extra kosten / bedrijfsschade
- Inventaris

PRIVÉ-PAKKET

- Woonhuis
- Inboedel
- Auto
- Aansprakelijkheid privé
- Rechtsbijstand privé
- Doorlopende reis

INKOMEN EN ZORGPAKKET

- Pensioen
- Arbeidsongeschiktheid
- Ziektekosten
- Ongevallen

Financieel Adviesbureau ROËL

Antwoordnummer 358
3740 VB BAARN
telefoon 035 54 890 90
Fax 035 54 890 91